OIKEUSMINISTERIÖ

VASTINE
HE 104/2017 vp.

Lainvalmisteluosasto
Lainsäädäntöneuvos Assi Salminen
Ylitarkastaja Joanna Grandell

25.10.2017

Lakivaliokunnalle

OIKEUSMINISTERIÖN VASTINE LAKIVALIOKUNNALLE ANNETTUJEN KIRJALLISTEN HUOMAUTUSTEN JOHDOSTA (HE 104/2017 vp.)

Lakiehdotuksen valmistelussa ja valiokunnan kuulemisessa asiantuntijat ovat pääosin suhtautuneet myönteisesti lakiehdotuksen lähtökohtiin ja tavoitteisiin. Eräisiin hallituksen esityksen sisältämiin ehdotuksiin on lakivaliokunnassa asiantuntijapalautteessa esitetty tehtäväksi täsmennyksiä. Oikeusministeriö lausuu kunnioittavasti seuraavaa asiantuntijalausunnoissa esitettyihin huomautuksiin.

Yleistä

Oikeusministeriö korostaa esityksen tavoitteiden suhdetta ehdotettuihin lainsäädännöllisiin ratkaisuihin. Esityksen kantavana tavoitteena on menettelyjen joustavoittaminen ja keventäminen sekä nimiasioiden sähköisen käsittelyn mahdollistaminen. Esityksessä valitut yksittäiset ratkaisut liittyvät näin ollen olennaisesti sähköiseen järjestelmään ja väestötietojärjestelmään talletettujen tietojen hyväksikäyttöön.

Selvien nimiasioiden automatisointi on mahdollista muun muassa silloin, kun etunimeksi esitetään samalle sukupuolelle vakiintunutta yleistä etunimeä tai kun täysi-ikäisen hakijan oikeus esitettyyn sukunimeen voidaan selvittää suoraan hakijan väestötietojärjestelmään merkityistä perhetiedoista. Tällaiset rutiininomaiset nimiasiat eivät edellytä rekisteröivän nimiviranomaisen harkintaa. Tästä syystä on esitykseen ollut välttämätöntä ottaa mukaan myös tarkkoja lukumäärärajoituksia, jotka sähköinen järjestelmä pystyy tunnistamaan. Lapsen edun toteutuminen turvataan mahdollisimman yksityiskohtaisella ja tarkkarajaisella sääntelyllä, joka edellyttää myös lukumäärärajoitusten asettamista.

Lapsen edun huomioiminen

Lausunnoissa (Lastensuojelun keskusliitto, Lapsiasiavaltuutettu, Hakalehto) on tuotu esiin, että lapsen etu tulisi nostaa lain sanamuotoon. Oikeusministeriö toteaa, että esityksessä on valittu ratkaisu, jonka on harkittu parhaiten edistävän lapsen edun toteutumista nimiasioissa.

Lapsen etu ei ole staattinen käsitys, jota jokaisessa yksittäistapauksessa tulisi arvioida samojen perusteiden mukaisesti. Lapsen edun varmistaminen on ensisijaisesti lapsen huoltajien tehtävä. Lapsen huoltajien on kaikessa toiminnassaan yritettävä toimia lapsen toiveita, tarpeita ja henkilökohtaisten olosuhteita edistävällä tavalla.

Objektiivisesti ajatellen nimiasioissa voidaan usein lapsen edulla nähdä erilasia puolia, kuten onko lapsen nimen pysyvyys aina lapsen edun mukaista vai voiko esimerkiksi muun perheen nimen muuttuminen aiheuttaa lapsen edun mukaisesti painetta myös lapsen nimen muuttamiseen. Lapsen edun lähtökohtina pidetään esityksessä muun muassa lapsen oikeutta tulla kuulluksi, lapsen oikeutta omaan nimeensä sekä lapsen oikeutta saada nimiyhteys vanhempaansa tai molempiin vanhempiinsa. Näistä voidaan kuitenkin yksittäistapauksissa poiketa, jos se katsotaan lapsen edun mukaiseksi.

Lainsäädäntöteknisesti lapsen edun huomioon ottaminen sisältyy eri säännöksiin, ottaen kuitenkin huomioon edellä lausuttu. Lapsen edun huomioiminen tulee arvioiduksi etu- ja sukunimien haittaa koskevien säännösten kautta ja esityksellä taataan lapsen edun toteutuminen myös menettelysäännöksillä. Lapsen etua korostetaan myös esityksen yksityiskohtaisissa perusteluissa niin, että säännöksiä soveltavan tulee varmistaa aina säännöstä soveltaessaan lapsen edun toteutuminen. Esimerkiksi alaikäiselle lapselle esitetyn etunimen tai etunimistä muodostettavan kokonaisuuden hyväksyttävyyttä arvioitaessa on otettava huomioon lapsen etu ja nimestä lapselle mahdollisesti aiheutuva haitta. Haittakynnys tulee esityksen mukaan arvioida alaikäisen lapsen kohdalla alhaisemmaksi kuin hakijan ollessa täysi-ikäinen. Viimesijainen haitan arviointi jäisi näin ollen viranomaiselle.

Oikeusministeriö toteaa lisäksi, että lailla on tarkoitus mahdollistaa nimiasioiden sähköinen käsittely. Myös lasten nimenmuutosten osalta sähköisen käsittelyn tulee olla näin ollen mahdollista selkeissä tapauksissa, joissa lapsen nimen tai lapsen nimenmuutoksen voidaan automaattisen tietojenkäsittelyn keinoin varmistaa täyttävän säädetyt edellytykset (esimerkiksi lapsen ja huoltajien suostumukset on saatu, lapsen sukunimi vastaa hänen väestötietojärjestelmästä ilmeneviä perhesuhteitaan, eikä lapsen nimeä ole vaihdettu kolmea kertaa useammin).

Oikeusministeriön näkemys on, että esitys toteuttaa erityisesti Lapsen oikeuksien yleissopimuksen määräyksiä ja siinä on otettu huomioon YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentit sopimuksen soveltamisesta.

> *Oikeusministeriön näkemyksen mukaan esitetyt näkökohdat eivät edellytä muutoksia lakiehdotukseen.*

Lapsen itsemääräämisoikeus etunimeensä

Lausunnoissa (Seta, Trasek, Sateenkaariperheet, viittaus myös Lastensuojelun keskusliiton ja Hakalehdon lausunnoissa) on tuotu esiin, että lapsella tulisi olla itsemääräämisoikeus etunimeensä. Lausunnoissa on esitetty, että lapsen pitäisi voida itsenäisesti hakea nimensä muuttamista äärimmäisessä tapauksessa huoltajien näkemysten vastaisestikin.

Oikeusministeriö toteaa, että lapsen laillisina edustajina toimivat hänen huoltajansa. Lähtökohtaisesti lapsen puhevaltaa käyttävät lailliset edustajat lasta koskevassa päätöksenteossa ja huoltajien on tässä päätöksenteossa otettava huomioon esimerkiksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) säännökset lapsen tasapainoisesta kehityksestä lapsen tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Nyt puheena olevassa esityksessä lapsen kuulemista ja myös itsenäistä puhevallan käyttöä hänen nimeään koskevissa asioissa on korostettu ehdotuksen 44 §:ssä. Esityksen mukaan 15 vuotta täyttäneellä alaikäisellä on nimeään koskevassa asiassa huoltajiensa ohella itsenäinen puhevalta. Jos huoltaja tai muu laillinen edustaja ei anna suostumusta 15 vuotta täyttäneen alaikäisen nimenmuutokselle, on alaikäisen mielipide ratkaiseva.

Oikeusministeriö toteaa, että vajaavaltaisen täysin itsenäinen puhevallan käyttö hänen nimeään koskevissa asioissa tarkoittaisi lapsen huoltajien lakiin perustuvan tehtävän ohittamista ja edellyttäisi lähtökohtaisesti edunvalvojan sijaisen määräämistä. Esimerkiksi tilanteissa, joissa lapsi ei vielä osaa kirjoittaa, olisi näin ollen oltava taho, joka tosiasiassa edustaisi vajaavaltaista. Tällaisen ratkaisun säätäminen erityislaissa merkitsisi pitkälle menevää periaatteellista muutosta lapsen huoltoa koskevaan nykytilaan, eikä sitä voida pitää perusteltuna. Lapsen edun arvioiminen on ensisijaisesti hänen huoltajilleen kuuluva tehtävä, eikä tästä lähtökohdasta ole syytä poiketa nimilainsäädännössäkään nyt ehdotettua laajamittaisemmin.

Oikeusministeriön näkemyksen mukaan esitetyt näkökohdat eivät edellytä muutoksia lakiehdotukseen.

Etunimien sukupuolisidonnaisuus

Lausunnoissa (Monimuotoiset perheet ry., Seta, Trasek, Sateenkaariperheet ja Kangas) on tuotu esiin, että esityksen 2 §:n 2 kohdassa ehdotetusta etunimien harkinnanvaraisesta edellytyksestä, jonka mukaan edellytetään nimen vakiintumista samalle sukupuolelle, olisi ollut syytä tai mahdollista luopua.

Esityksen valmistelun yhteydessä etunimien sukupuolisidonnaisuudesta luopumista harkittiin. Näiltä osin kuitenkin päädyttiin ratkaisuun, jossa esitetään nykytilan säilyttämistä. Poikkeamista tästä pääsäännöstä kuitenkin selkiytetään ja sukupuolineutraalien nimien asema kaikille käytössä olevina tunnustetaan.

Esityksen mukaan molemmille sukupuolille vakiintuneet nimet ovat mahdollisia kaikille. Toiselle sukupuolelle vakiintunut nimi tulee hyväksytyksi 3 §:n 1 kohdan mukaisesti myös vastakkaiselle sukupuolelle silloin, kun näitä on väestötietojärjestelmään merkittynä elossa oleville henkilöille vähintään viisi. Raja olisi suhteellisen matala, mutta tarpeellinen yhdenmukaisen soveltamisen varmistamiseksi ja nimenmuutoshakemusten

sähköistämisen kannalta. Käytännössä etunimiä vapautuisi huomattava määrä kaikkien täysi-ikäisten käytettäväksi, hakijan sukupuoli-identiteetistä riippumatta.

Esitys ottaa huomioon myös sellaiset etunimet, jotka eivät ole vakiintuneet kummallekaan sukupuolelle. Tällaisetkin nimet ovat sukupuolineutraaleja. Kummallekaan sukupuolelle vakiintumaton nimi tulisi arvioiduksi 3 §:n 1 kohdan tai 4 kohdan mukaisesti. Näissäkin tapauksissa nimen suhde 1 §:n ehdottomiin edellytyksiin on aina arvioitava. Uudisnimien tai harvinaisten nimien kohdalla tämän arvioinnin korostaminen on aiheellista, mistä syystä valittua lainsäädäntöratkaisua voidaan pitää perusteltuna. Oikeusministeriö toteaa lisäksi, ettei tarkoituksena ole vakiinnuttaa uusia tai harvinaisia nimiä ainoastaan toisen sukupuolen käyttöön viiden väestötietojärjestelmässä olevan nimen perusteella.

Jos henkilö sukupuoli-identiteettinsä perusteella haluaa vain toiselle sukupuolelle vakiintuneen nimen, hakemukseen sovelletaan lain 3 §:n 4 kohtaa. Kyseisessä säännöksessä edellytettäisiin huomattavasti vähäisempää selvitystä henkilön sukupuoli-identiteetin osalta kuin nykyisin. Säännöksen soveltamisalaa ei olisi myöskään rajattu koskemaan vain sukupuolen vahvistamistilanteita, vaan ratkaisevaa olisi hakijan oma kokemus sukupuoli-identiteetistään. Säännösten kokonaisuus mahdollistaa myös sen, että henkilön nimi voi koostua molemmille tai jommallekummalle vakiintuneesta nimestä, kummallekaan vakiintumattomasta nimestä tai näiden yhdistelmistä.

Oikeusministeriö toteaa, että esityksen valmistelussa on kiinnitetty erityistä huomiota tässä lainsäädäntöratkaisussa siihen, että erilaiset intressit, näkemykset ja ihmisten henkilökohtainen tilanne voidaan ottaa etunimen valinnassa huomioon kuitenkin niin, että yhteiskunnassa vallitsevat olosuhteet tunnustetaan ja lapsen edun toteutuminen varmistetaan. Valmistelun aikana on kuultu useita nimiasioiden asiantuntijoita ja nimilain soveltajia (muun muassa Helsingin yliopiston almanakkatoimisto, Kotimaisten kielten keskus, nimilautakunta ja maistraatit), jotka ovat enemmistön mukaisesti puoltaneet sukupuolisidonnaisuuden säilyttämistä. Myös tasa-arvovaltuutetun mukaan etunimien sukupuolisidonnaisuuden säilyttäminen lain yhtenä peruslähtökohtana ei ole ristiriidassa tasa-arvolain kanssa, jos sukupuolisidonnaisuudesta voidaan tarvittaessa poiketa.

Yhteiskunta ja etunimet sen osana ovat edelleen pitkälti sukupuolittuneita: väestötietojärjestelmässä henkilöt määritellään kuuluvaksi jompaankumpaan sukupuoleen ja nimet – niin kotimaassa kuin ulkomaillakin – usein ovat vakiintuneet tai vakiintuvat toisen sukupuolen käyttöön. Ratkaisu, jossa nimien sukupuolisidonnaisuus poistettaisiin lainsäädännöstä kokonaan, johtaisi tilanteeseen, jossa lapsen edun arvioiminen on näiltä osin hankalaa tai mahdotonta.

Oikeusministeriön näkemyksen mukaan esitetyt näkökohdat eivät edellytä muutoksia lakiehdotukseen.

Harkinnanvaraisista etunimen edellytyksistä poikkeaminen (esityksen 3 §:n 1 kohta)

Kirkkohallitus on nostanut esiin esityksen 3 §:n ja esittänyt, että etunimen harkinnanvaraisista edellytyksistä voitaisiin poiketa pykälän 1 kohdassa silloin, kun nimi on väestötietojärjestelmän mukaan käytössä yhdellä samaa sukupuolta olevalla henkilöllä.

Oikeusministeriö toteaa, että 3 §:ssä säädetään poikkeuksista 2 §:ssä säädettyihin edellytyksiin. Koska lain tarkoituksena on varmistaa erityisesti lapsen edun huomioon ottaminen verrattuna aikuisen itsemääräämisoikeuden toteutumiseen, ei yhden henkilön otantaa voida pitää riittävänä näyttönä siitä, että nimi tulisi hyväksyä kaikissa tilanteissa jatkossa. Poikkeaminen 2 §:ssä säädetyistä harkinnanvaraisista edellytyksistä ei saa myöskään johtaa siihen, että myös 1 §:ssä säädetyistä ehdottomista edellytyksistä poikettaisiin. Vaikka numeraaliset rajanvedot voivat yksittäistapauksessa vaikuttaa sattumanvaraisilta, ovat ne välttämättömiä yhdenvertaisen soveltamisen ja nimiasioiden sähköistämisen vuoksi. Yksittäinen merkintä ei myöskään välttämättä tarkoita sitä, että nimiviranomainen olisi arvioinut nimen hyväksyttävyyttä, sillä nimiä merkitään suoraan väestötietojärjestelmään muun muassa maahanmuuton yhteydessä. Lukumäärään viisi on valmistelussa päädytty nimiasioihin perehtyneiden asiantuntijoiden arvion perusteella.

Oikeusministeriön näkemyksen mukaan esitetyt näkökohdat eivät edellytä muutoksia lakiehdotukseen.

Perheiden monimuotoisuus

Seta ry ja Sateenkaariperheet ry ovat tuoneet lausunnoissaan esiin, että esityksessä olisi tullut ehdotettua selkeämmin varmistaa monimuotoisten perheiden oikeus päättää perheen sukunimestä.

Oikeusministeriö toteaa, että esityksen lähtökohtana on, että nimilainsäädännön tulee vastata muun yhteiskunnallisen lainsäädännön määritelmiä esimerkiksi vanhemmuudesta, huoltajuudesta tai perheistä. Perhekäsitys on voimassa olevan lain voimaantulon jälkeen muuttunut muussa lainsäädännössä, ja nämä muutokset on otettu esityksessä huomioon esimerkiksi varmistamalla, että avoliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa elävien oikeudet varmistetaan myös nimilainsäädännössä.

Edellä mainitulla perusteella esityksessä on hyväksytty se muussa lainsäädännössä valittu lähtökohta, että lapsella voi olla ainoastaan kaksi oikeudellista vanhempaa. Nimilainsäädännössä ei olisi tarkoituksenmukaista määritellä vanhemmuuden tai perheen käsitettä muusta lainsäädännöstä poiketen.

Perhekäsitys ei kuitenkaan ole staattinen. Esityksessä on tästä syystä varmistettu, että perheiden tosiasiallinen, lainsäädännöstä riippumaton monimuotoisuus voidaan ottaa huomioon myös nimiä koskevassa harkinnassa. Ehdotuksen 16 §:n 6 kohdan mukaan väestötietojärjestelmän mukaan elossa olevan henkilön käytössä olevaa sukunimeä voidaan nimittäin hakea silloin, kun siihen on erityisen painava syy perhesuhteissa tapahtuneiden muutosten vuoksi.

Oikeusministeriön näkemyksen mukaan esitetyt näkökohdat eivät edellytä muutoksia lakiehdotukseen.

Seurakuntien ja maistraattien välinen toimivallanjako sekä kustannukset seurakunnille

Vapaa-ajattelijain liitto ry. on esittänyt, että kaikki nimiä koskevat asiat tulisi siirtää maistraateille. Toisaalta Kirkkohallitus on tuonut esiin, että sähköinen ilmoituskäytäntö saattaa alentaa lasten kasteiden määrää.

Oikeusministeriö toteaa, että ehdotus on intressien välistä tasapainottelua, jossa ensisijaisena lähtökohtana tulee olla kansalaisnäkökulma: nimeä ilmoittavan tai sitä muuttavan tulee voida valita mahdollisimman helppo ja tarkoitukseen sopiva tapa saada asiansa käsiteltyä. Tästä syystä ehdotuksessa on säilytetty mahdollisuus ilmoittaa nimistä seurakunnille silloin, kun henkilöt muutenkin asioivat seurakunnan kanssa, mutta samalla mahdollistetaan mahdollisimman yksinkertainen ja joustava tapa asioida nimiasioissa maistraatissa.

Kirkkohallitus on lausunnossaan tuonut lisäksi esiin, että talousarviomäärärahasta ei pystytä kattamaan tiedotuksesta ja koulutuksesta syntyviä kustannuksia ja että kirkolle syntynee lisäkustannuksia myös suunnitteilla olevasta sähköisestä palvelusta, jolla epäselvät nimiasiat siirrettäisiin seurakunnasta maistraatille. Oikeusministeriö toteaa, että sekä koulutuksen että sähköisten palveluiden toteuttaminen on tarkoituksenmukaista tehdä yhteistyössä maistraattien ja Väestörekisterikeskuksen kanssa, jotta kirkolle aiheutuvat kustannukset uudistuksesta minimoidaan. Näiden kustannusten ei ole uudistuksen valmistelussa arvioitu nousevan sellaisiksi, että niiden toteuttamiseen tulisi varata kehysmäärärahan ulkopuolista rahoitusta.

Oikeusministeriön näkemyksen mukaan esitetyt näkökohdat eivät edellytä muutoksia lakiehdotukseen.

Kielto siirtää avioliiton nojalla saatu nimi uudelle puolisolle

Väestörekisterikeskus on tuonut lausunnossaan esiin, että esityksen mukaan kielto siirtää avioliitossa saatu nimi uudelle puolisolle ei koske avoliiton perusteella saatua nimeä. Oikeusministeriö toteaa, että esityksen valmistelussa on pidetty tarkoituksenmukaisena, että nykyinen oikeustila säilytetään ja vain avioliiton perusteella saatua nimeä suojataan. Säännöksen ei näin ollen ole tarkoituskaan soveltua avoliiton perusteella hakemuksella saatuun nimeen. Ratkaisu on perusteltu muun muassa siitä syystä, että näiltä osin hakemuksella saadut nimet asetetaan samaan asemaan. Väestötietojärjestelmästä ei myöskään ilmene hakemuksella saadun nimen peruste, eli ilman muutoksia väestötietojärjestelmään ja tästä aiheutuvia lisäkustannuksia ei järjestelmästä ole eroteltavissa avoliiton perusteella saatuja sukunimiä muista hakemuksella saaduista sukunimistä.

Oikeusministeriön näkemyksen mukaan esitetyt näkökohdat eivät edellytä muutoksia lakiehdotukseen.

Sukunimien suojan säilyttäminen

Monimuotoiset perheet ry. ja Sateenkaariperheet ry. ovat tuoneet lausunnoissaan esiin, että sukunimien suojasta tulisi luopua kaikissa tilanteissa.

Esitystä valmisteltaessa pohdittiin, tulisiko käytössä olevien sukunimien suojasta luopua kaikkein yleisimpien sukunimien osalta. Pohdittu vaihtoehto olisi vapauttanut suuren joukon sukunimiä kenen tahansa käyttöön. Sukunimisuojasta luopuminen kaikkein yleisimpien sukunimien osalta vastaisi yleistä Pohjoismaista kehitystä. Suomalainen sukunimistö poikkeaa kuitenkin synnyltään huomattavasti muiden Pohjoismaiden ja muun Euroopan nimikäytännöistä. Vanhimmat suomalaiset talonpoikaissukunimet ovat periytyneet suvuilla jopa 1200-luvulta saakka. Tästä syystä monien suomalaisten sukunimien kantajamäärät voivat olla suuria, mikä ei kuitenkaan poista niiden kulttuurisen suojan tarvetta.

Vain tietyille suvuille kuuluva sukunimisuoja on lisäksi yhdenvertaisuussyistä ongelmallinen. Sukunimisuojan poistaminen kaikilta olisi näin ollen yhdenvertainen ratkaisu, mutta se olisi omiaan vahingoittamaan tai loukkaamaan tiettyjä väestöryhmiä eikä huomioisi sukunimistöön liittyvää kulttuurista ja informatiivista merkitystä. Sukunimisuojan säilyttäminen nykyisessä laajuudessaan on näin ollen edelleen perusteltua.

Oikeusministeriö toteaa lisäksi, että esityksen 16 §:ssä ehdotetaan säädettäväksi siitä, millä edellytyksillä väestötietojärjestelmässä olevan sukunimen ottaminen olisi mahdollista. Ehdotettu säännös mahdollistaa erilaisissa tapauksissa (kuten perheiden monimuotoisuudesta tai henkilön suojantarpeesta johtuen) nimen muuttamisen käytössä olevaksi sukunimeksi. Tästä syystä tarve sääntelylle, jossa kaikkien tai yleisten sukunimien käyttöönotto mahdollistettaisiin, on vähäinen.

> *Oikeusministeriön näkemyksen mukaan esitetyt näkökohdat eivät edellytä muutoksia lakiehdotukseen.*

Sukunimiyhdistelmät

Sukuseurojen keskusliitto ry. on tuonut lausunnossaan esiin, että ehdotetut säännökset, joilla mahdollistetaan sukunimiyhdistelmien antaminen lapselle, aiheuttavat sukunimijärjestelmän ylläpidon kannalta epäjärjestystä ja sekaannuksen vaaraa.

Oikeusministeriö toteaa, että ehdotus sukunimiyhdistelmien sallimisesta edustaa laajaa valinnanvapautta ja vastaa yleistä kansainvälistä kehitystä. Ehdotus parantaa sekä tasaarvon että yhdenvertaisuuden toteutumista, sillä sen mukaan kuka tahansa voisi muodostaa sukunimiyhdistelmän kahdesta sellaisesta sukunimestä, joiden käyttämiseen hänellä on ehdotetun lain mukaan oikeus.

Sukunimiyhdistelmät olisivat muodoltaan kahden sukunimen yhdistelmiä, joko yhdysmerkillä yhdistettyjä tai erikseen kirjoitettuja. Järjestys olisi vapaavalintainen. Esimerkiksi sukunimistä Virtanen ja Jokinen voitaisiin muodostaa seuraavat sukunimiyhdistelmät: Virtanen-Jokinen, Jokinen-Virtanen, Virtanen Jokinen tai Jokinen Virtanen. Sen sijaan jos nimien Virtanen ja Jokinen osista haluttaisiin muodostaa nimi Virtajoki, ei kyseessä olisi sukunimiyhdistelmä, vaan sukunimi, jonka hyväksyttävyyttä arvioitaisiin uudissukunimeä koskevien säännösten valossa.

Sukunimiyhdistelmän voisi näin ollen muodostaa avioituessa omasta ja puolison nimestä, mutta myös mistä tahansa kahdesta sellaisesta sukunimestä, johon henkilö olisi oikeutettu hakemuksella. Täysi-ikäinen henkilö voisi muodostaa sukunimiyhdistelmän esimerkiksi omasta nykyisestä sukunimestään sekä isovanhempansa sukunimestä tai vaikkapa kahdesta uudissukunimestä.

Oikeusministeriö korostaa, että ehdotuksessa mahdollistettaisiin syntyvälle lapselle sukunimiyhdistelmän valitseminen silloin, jos vanhemmilla ei ole yhteistä sukunimeä. Säännös on näin ollen toissijainen ja sen tarkoituksena on erityisesti lapsen edun korostaminen: sillä voidaan toteuttaa lapsen nimiyhteys molempiin vanhempiinsa silloin, kun näillä on eri sukunimet. Jos vanhemmilla on yhteinen sukunimiyhdistelmä, myös lapsi saa saman sukunimiyhdistelmän kuin vanhemmillaan. Jos vanhemmilla on molemmilla eri sukunimiyhdistelmät, voisi lapselle muodostaa näistä sukunimiyhdistelmän niin, että se sisältäisi molempien vanhempien sukunimiyhdistelmistä yhden sukunimen. Oikeusministeriön näkemyksen mukaan lasten yhdenvertaisen kohtelun periaate puoltaa myös tämän säännöksen hyväksyttävyyttä.

Oikeusministeriö toteaa lisäksi, että sukunimijärjestelmämme tunnistaa nyt jo kahdesta nimestä muodostetun sukunimien kokonaisuuden (ns. henkilökohtaisessa käytössä oleva sukunimi), eikä sukunimiyhdistelmien laajamittaisen sallimisen sinällään voida näiltä osin katsoa muodostavan merkittävää epäjärjestystä sukunimijärjestelmässämme.

Oikeusministeriön näkemyksen mukaan esitetyt näkökohdat eivät edellytä muutoksia lakiehdotukseen.

Nimen menettämistä koskeva kanne isyyden kumoamisen jälkeen

Sukuseurojen keskusliitto ry. on lausunnossaan vaatinut, että voimassa olevan lain mukaisesta kanneoikeudesta nimenmenettämistä koskevassa asiassa isyyden kumoamisen jälkeen ei tule luopua.

Oikeusministeriö toteaa, että lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen 8 artiklan mukaan sopimusvaltiot sitoutuvat kunnioittamaan lapsen oikeutta säilyttää henkilöllisyytensä, myös kansalaisuutensa, nimensä ja sukulaissuhteensa niin kuin lainsäädännössä niistä määrätään ilman, että niihin puututaan laittomasti. Vaikka lapsi on näissä tilanteissa saanut sukunimensä sellaisten seikkojen perusteella, jotka myöhemmin ovat osoittautuneet paikkansapitämättömiksi ja miehen oikeudellinen suhde lapseen muutetaan vastaamaan todellisia olosuhteita, on lapsen saamasta sukunimestä jo saattanut ehtiä muodostua osa hänen henkilöllisyyttään. Viimeisten 10 vuoden ajalta on tiedossa yksi tapaus, jossa lapsen nimi on muutettu mainitun kanneoikeuden perusteella.

Oikeusministeriö toteaa, että lapsen edun ensisijaisuus ja säännöksen tosiasiallisen käyttöalan kapeus puoltavat säännöksestä luopumista tämän esityksen yhteydessä.

Oikeusministeriön näkemyksen mukaan esitetyt näkökohdat eivät edellytä muutoksia lakiehdotukseen.

Maksuttomat hakemusasiat

Tasa-arvovaltuutettu on lausunnossaan tuonut esiin, että ehdotetun 28 §:n 6 kohdassa säädetty hakemusasian maksuttomuus tulisi ulottaa koskemaan kaikkia niitä tilanteita, joissa etunimen muuttaminen johtuu henkilön sukupuoli-identiteetistä.

Oikeusministeriö toteaa, että kaikki 28 §:ssä maksuttomiksi ehdotetut hakemusasiat ovat sellaisia, joissa viranomainen ei joudu käyttämään harkintaa hakemuksen hyväksymisen suhteen, vaan nimenmuutos perustuu lähinnä muusta lainsäädännöstä johtuviin tapahtumiin. Yhteisenä nimittäjänä luetteloon kuuluville hakemustyypeille on myös se, että niillä tavoitellaan asiantilaa, johon liittyy myös julkinen intressi. Ehdotuksessa on haluttu laajentaa maksuttomuus sukupuolenvahvistamista koskevaan prosessiin: silloin kun muun lainsäädännön mukaisesti sukupuolenvahvistaminen on toteutunut, on myös nimenvaihtamisen maksuttomuus perusteltua. Se on luettelon ainoa etunimenmuutokseen perustuva maksuton hakemustyyppi.

Muissa tapauksissa sukupuoli-identiteettiin liittyvät syyt edellyttävät maistraatin harkintaa. Tilanne on sama muiden identiteettisyihin perustuvien nimenmuutoshakemusten osalta, jotka nämäkin edellyttävät harkintaa, eivätkä ole maksuttomia. Tästä syystä oikeusministeriö pitää yhdenvertaisena menettelynä, että vain sukupuolenvaihdoksen rekisteröinnin seurauksena tehtävä nimenmuutos on maksuton.

> *Oikeusministeriön näkemyksen mukaan esitetyt näkökohdat eivät edellytä muutoksia lakiehdotukseen.*

Poikkeus lapsen kuulemista koskevaan pääsääntöön

Lastensuojelun keskusliitto, Hakalehto ja Rantala ovat tuoneet lausunnoissaan esiin, että ehdotetun 44 §:n 2 momenttiin sisältyvän poikkeuksen sanamuoto voi muodostua lapsen kuulemisen kannalta ongelmalliseksi. Säännöksen mukaan 12 vuotta täyttäneen lapsen kirjallinen suostumus etu- tai sukunimensä muuttamiseen ei olisi tarpeen, jos alaikäinen ei mielenterveyden häiriön, kehitysvammaisuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi ymmärrä asian merkitystä tai jos hän ei kykene ilmaisemaan tahtoaan.

Oikeusministeriö toteaa, että ehdotetun pääsäännön mukaan 12 vuotta täyttäneen lapsen suostumus on saatava silloin, kun hänen etu- tai sukunimeään muutetaan. Poikkeus on kuitenkin tarpeellinen tilanteissa, jossa lapsen nimeä halutaan lapsen edun mukaisesti muuttaa, mutta lapsen suostumusta ei voida saada. Jos 12 vuotta täyttäneen lapsen suostumusta ei nimenmuutoshakemuksessa ole annettu, on lapsen huoltajien esitettävä kattava selvitys siitä, että lapsen kuuleminen ei ole mahdollista asiassa. Säännöstä on poikkeuksena pääsääntöön tulkittava suppeasti.

Oikeusministeriö toteaa, että säännöksen valmistelussa tarkoituksena oli nimenomaisesti korostaa sitä, että hetkittäinen sairaus tai muu tila ei poista edellytystä suostumuksesta. Säännöksen soveltaminen edellyttää, että suostumuksen saaminen on tosiasiallisesti pysyvästi mahdotonta. Tarkoituksena on ollut tiukentaa kriteerejä poikkeamiselle nykylakiin verrattuna. Säännöstä sovellettaessa tulee aina varmistaa, että nimen muut-

tamiselle on laissa säädetyt perusteet, että se on lapsen edun mukaista ja että asiassa on esitetty riittävä selvitys siitä, että lapsen suostumuksen saaminen on mahdotonta.

Ehdotettu muotoilu vastaa vastikään hyväksytyn isyyslain (11/2015) 42 §:ssä ja 56 §:ssä käytettyä muotoilua.

> *Oikeusministeriön näkemyksen mukaan esitetyt näkökohdat eivät edellytä muutoksia lakiehdotukseen. Valiokunnan mietinnössä voisi kuitenkin olla paikallaan painottaa sitä, että näkemyksen selvittämättä jättäminen on poikkeuksellista, ja että lapsen nimen muuttamisen on oltava kokonaisuus huomioon ottaen lapsen edun mukaista.*

Ennen syntymäänsä kuolleen lapsen nimi

Monimuotoiset perheet ry., on tuonut esiin, että esityksellä tulisi mahdollistaa ennen syntymäänsä kuolleen lapsen nimen merkitseminen väestötietojärjestelmään.

Oikeusministeriö viittaa näiltä osin väestötietojärjestelmää koskevaan lainsäädäntöön, jonka osalta toimivaltainen on valtiovarainministeriö. Nimen tosiasiallinen oikeusvaikutus muodostuu merkinnästä, joka nimestä tehdään väestötietojärjestelmään. Väestötietojärjestelmään ei talleteta tietoja kuolleena syntyneestä lapsesta, mistä syystä nimenantamistakaan ei voida esityksellä toteuttaa.

> *Oikeusministeriön näkemyksen mukaan esitetyt näkökohdat eivät edellytä muutoksia lakiehdotukseen.*

Ehdotetun 16 §:n sanamuodon korjaaminen

Oikeusministeriö tuo esiin, että ehdotuksen 16 §:n muotoilu on esityksen eduskunnalle antamisen jälkeen osoittautunut sellaiseksi, että se saattaa aiheuttaa epäselvyyttä säännöksen soveltamisalasta. Pykälän mukaisesti sukunimeään muuttavan on tarkoitus voida nykyisen sukunimensä muuttamisen lisäksi vaihtoehtoisesti ottaa säännöksessä tarkoitettu nimi myös osaksi sukunimiyhdistelmäänsä.

Tähän on viitattu muun muassa ehdotetun 5 §:n perusteluissa (s. 44), mutta 16 §:n sanamuoto ei täysin vastaa tavoiteltua oikeustilaa. Hallituksen esityksessä ehdotetun 16 §:n otsikon mukaan säännös koskisi sukunimen *muuttamista*. Saman pykälän johdantokappaleen mukaan sukunimi voitaisiin *muuttaa toiseksi* pykälässä mainittujen edellytysten täyttyessä. Koska sukunimiyhdistelmää pidetään lain sisäisessä logiikassa kahden eri sukunimen yhdistelmänä, ei siis sukunimenä, voi ehdotetun 16 §:n osalta jäädä avoimeksi sen soveltuminen sukunimiyhdistelmän muodostamiseen.

Tästä syystä pykälän otsikon ja johdantokappaleen sanamuoto olisi syytä muuttaa sellaiseksi, että epäselvyyttä säännöksen soveltumisesta sukunimiyhdistelmien muodostamiseen ei jää. *Oikeusministeriö ehdottaa pykälän muuttamista* esimerkiksi seuraavasti:

16 §

Käytössä olevan sukunimen ottaminen

Väestötietojärjestelmän mukaan elossa olevan henkilön käytössä oleva sukunimi voidaan ottaa sukunimenä käyttöön vain, jos:
